

**LAODIKEIA'DA TESPİT EDİLEN
BİR DEPREM VE DIOCLETIANUS'A
İTHAF EDİLEN BİR YAZIT
(Lykos Laodikeia'sı)**

Celal ŞİMŞEK*
Ali CEYLAN**

Hellenistik Dönem'de birden çok Laodikeia isimli kent kurulduğundan, kent yanında bulunan ırmakla ayırt edilerek, Laodikeia ad Lycum (Lykos Üzerindeki Laodikeia) olarak adlandırılmıştır¹. Günümüzde Laodikeia yerleşimi, Denizli ilinin 6 km. kuzeydoğusunda Eskihisar, Goncalı, Bozburun köyleri sınırları içinde kalmaktadır (Plan 1). Lykos (Çürüksu) Vadisinin en önemli ve büyük antik kenti olan Laodikeia, Seleukoslar Kralı II. Antiokhos tarafından eşi kraliçe Laodike adına, M.Ö. 3. yüzyılın ortalarında (M.Ö. 261-253) kurulmuştur². Antik kaynaklara göre Hellenistik

---

* Doç. Dr. Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kınıklı kampusu, DENİZLİ, e-mail:csimsek@pamukkale.edu.tr

** Arkeolog, Denizli Müzesi Müdürlüğü, DENİZLİ.

¹ W. Ruge, "Laodikeia", RE XII.1, (1924), 722; Strabon, Coğrafya. Anadolu (Kitap: XII,XIII,XIV). (Çev. M. Pektaş), (1991), XII. 8.16; Plinius, N.H., V. 105; J. Gagniers, "Introduction Historique", Laodicée Du Lycos Le Nymphée, (1969), 1; G. Traversari, "La Situazione Viaria Di Laodicea Alla Luce Degli Itinerari Romani", Laodikeia Di Frigia, I, 2000, 11; G. Weber, "Die Flüsse Von Laodicea", Mitteilungen Des Kaiserlich Deutschen Archaeologischen Instituts, Athenische Abteilung, Band XXIII, 1898, 178-179; V. Sevin, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, I, (2001), 203.

² W. M. Ramsay, The Cities and Bishoprics of Phrygia, I, (1895), 32; B. von Head, Historia Numorum A Manual Of Greek Numismatics, 1911 (Reprinted 1977), 678; B. von Head, Catalogue of The Greek Coins of Phrygia, BMC, (1906), lxxiii; W. Ruge, 1924: 722; J. Gagniers, 1969: 1-2; Ch. Texier, Küçük Asya. Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi, Cilt II, (Çev. Ali Suat), (2002), 383; G. Bejor, "Per Una Ricerca Di Laodikea Ellenistica", Laodikea Di Frigia, I, 2000, 15-16; G. E. Bean, Karia, (Çev. B. Akgüç), (1987), 293-294; D. Magie, Roman Rule In Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, Vol. I-II, (1950), 127, 986-987, (no.23); J. G. C. Anderson, "A Summer In Phrygia: I", The Journal of Hellenic Studies, Vol. XVII, 1897, 409-410; W. H. Buckler-W. M. Calder, Monuments And Documents From Phrygia And Caria, MAMA VI, 1939, x; K. Belke-N. Mersich, Phrygien Und Pisiden, TIB 7, (Denkschr. ÖAW. phil. hist. Kl.211), (1990), 323.

kent, önce Diospolis, sonrada Rhoas olarak adlandırılmış olan, eski kutsal bir yerleşimin üzerine yer alır³.

Laodikeia antik kenti tarih sahnesine ilk defa, M.Ö. 220'deki Akhaios isyanıyla çıkmıştır. Seleukoslar Kralı III. Seleukos doğuda Ptolemaios Krallığıyla savaşırken, Sardeis'te çıkan isyanı bastırmak için komutanı ve çok güvendiği yeğeni Akhaios'u görevlendirmiştir. Bu isyanları bastıran Akhaios, Kralın doğu problemleriyle uğraşmasını fırsat bilerek Laodikeia'da kendisini kral ilan etmiş ve adına sikke bastırmıştır. Akhaios'un bu ihanetini daha sonra başa geçen Kral III. Antiokhos idam ile cezalandırmıştır⁴.

Lykos (Çürüksu) Vadisi, M.Ö. 190 yılında Seleukoslar ile Bergama Krallığı arasında yapılan Magnesia Savaşına kadar, Seleukoslar yönetiminde kalmıştır. Bu savaşı Roma İmparatorluğu ile birlikte kazanan Bergama Krallığı, M.Ö. 188 yılında imzalanan Apameia Barışıyla bölge yönetimini ele almıştır. Bergama Krallığı III. Attalos'un M.Ö. 133 yılında ölmesiyle ve kralın vasiyeti üzerine, Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır⁵. M.Ö. 129 yılından itibaren Batı Anadolu Asia Minor eyaletine bağlanmış olup, Roma İmparatorluğu tarafından atanan prokonsüllerce bölge yönetimi sağlanmıştır.

Roma Dönemi'nde iyice zenginleşen kent, İmparator Commodus (M.S. 180-192) adına bir tapınak yapmış, bundan dolayı da "*Neokoros*" tapınak koruyuculuğu unvanını alarak vergiden muaf tutulmuştur. Kentin aldığı tapınak koruyuculuğu unvanı, İmparator Caracalla (M.S. 211-217) Döneminde de devam etmiştir. Laodikeia, Roma İmparatorlarından M.S. 129 yılında Hadrianus'u, M.S. 215'te Caracalla'yı ve M.S. 370'te Valens'i ağırlamıştır. Laodikeia Erken Bizans Döneminde, Phrygia Pakatiane'sinin yönetim merkezi

³ Plinius, N.H., V. 105; Ch. Texier, 2002: 383-384; B. von Head, 1906: lxxiii; W. Ruge, 1924: 722; W. M. Ramsay, 1895: 35; J. Gagniers, 1969: 1; K. Belke-N. Mersich, 1990: 323.

⁴ W. Ruge, 1924: 722-723; W. M. Ramsay, 1895: 37; J. Gagniers, 1969: 3; D. Magie, 1950: 127, 986-987, (no.23); E. Akurgal, Ancient Civilizations And Ruins Of Turkey, 1983, 236.

⁵ Strabon, XIII. 4.2; C. Humann-C. Cichorius-W. Judeich-F. Winter, Altertümer von Hierapolis, (1898), 19-23; D. Magie, 1950: 127, 986-987, (no.23); D. Maggie, Anadolu'da Romalılar I, Attalos'un Vasiyeti, (Çev. N. Başgelen-Ö. Çapar), 2001, 39-41, 67-68; J. Gagniers, 1969: 3; G. E. Bean, 1987: 294; S. Atlan, Roma Tarihi'nin Ana Hatları, I. Kısım Cumhuriyet Devri, 1970, 90-93.

olmuştur⁶. Antik kent M.S. 494'deki korkunç depremde tamamen yıkılmış ve bir daha toplanamamıştır. Lykos (Çürüksu) Vadisi 12. yüzyıldan itibaren tamamen Türklerin eline geçmiş ve kent bundan sonra Ladik adını almıştır⁷.

Laodikeia antik kentinde mevcut görülen yapıların tamamı, M.S.60 yılında meydana gelmiş olan yıkıcı deprem sonrasına aittir. Antik kent hippodamik planlı olarak tasarlanmıştır. Genel olarak kalıntılar; 1 stadyum, 2 tiyatro, 4 hamam-gymnasium, 3 agora, 4 şehir kapısı, 2 anıtsal çeşme, 1 meclis binası, sütunlu cadde, 1 Sebasteion, 2 yuvarlak yapı, 2 su dağıtım terminali, su yolu ve 7 kilise olarak sayılabilir (Plan 1).

2002 yılı Sütunlu Ana Cadde kazıları, İmparator Caracalla (M.S. 211-217) Nymphaeum'undan itibaren doğuda yer alan Suriye Kapısı yönüne doğru devam ettirilerek, cadde toplam olarak 118 m. açılmıştır (Plan 2, no: 10-11). Kazı çalışmalarında, güney tarafta Metropol Kilisesine geçişi sağlayan Batı Portikosu ve bunun tam karşısında, kuzeydeki yapılara ulaşımı sağlayan anıtsal kapı (propylon) girişi bulunmuştur (Resim 1). Sütunlu Ana Caddenin kuzey kavşağında yer alan anıtsal giriş, kaldırım kenarında 15.2 m. genişliğindeki dikdörtgen şeklinde olan bir girinti ile ayırt edilmektedir (Plan 3). Girişin her iki yanında üç sıra halinde postament ayaklar yerleştirilmiş olup, ortada çift kanatlı açılan ve iki yanı konsollu bir kapı yer alır. Kaideli postamentler üzerinde dikdörtgen kesitli payeler bulunur. Üstte köşe başlıkları, üç fascialı arşitrav, friz ve geison-sima yer alır. Payeler arasında kalan boşluklar, korkuluk levhaları ile kapatılmıştır. Sütunlu Ana Cadde tarafında ise kapının iki yanında yer alan, postamentli payelerin karşı simetriğinde bulunan postamentler üzerine, Korinth başlıklı iki sütun yerleştirilmiştir. Bu kısımdan itibaren içte yer alan kapıya kadar olan alanın üzeri, kemerli olarak kapatılmıştır. Burada yapılan kazı çalışmalarında, kavisli ve kabartmalı kemer kasetleri bulunmuştur. Cadde yönüne bakan ve kemerli girişin iki yanında yer alan dış kısma da, içteki postamentli payelerin simetriği olacak şekilde, yine postamentli payeler, köşe başlıkları ve arşitrav yerleştirilmiştir. Girişin iki yanında kalan dikdörtgen şeklindeki bu mekanların üst kısmına

⁶ W. M. Ramsay, 1895: 37-42; Ch. Texier, 2002: 383; B. von Head, 1906: lxxix-lxxxii; J. Gagniers, 1969: 4-11; G. E. Bean, 1987: 294-295; K. Belke-N. Mersich, 1990: 323-324.

⁷ W. M. Ramsay, 1895: 38-40, 262; D. Magie, 1950: 986-987. (no.23); J. Gagniers, 1969: 11; K. Belke-N. Mersich, 1990: 324-325.

hatıllar atılmış ve bunların arası tavan kasetleriyle dekore edilmiştir. Kazı çalışmalarında Dionysos, Ariadne, Tykhe-Hygieia, Pan gibi tanrı ve dans eden figürlerin bulunduğu kabartmalı tavan kasetlerinin yanı sıra balık figürlü, vazo motifli, bitkisel motifli (haşhaş, nar vb.) zengin kabartmalı kasetler de gün ışığına çıkarılmıştır. Bu kabartmaların bazılarında yer yer kırmızı ve sarı boyaların varlığı tespit edilmiştir. Kapı girişinin üst kısmında üçgen bir alınlık yer almıştır. İç kısımda yer alan çift kanatlı kapı, kuzey yönüne açılmakta ve dört basamaklı bir merdiven ile aşağıya inilmektedir. Bu da Sütunlu Ana Cadde ile kuzeye ulaşımı sağlayan yol arasında, kod farkının olduğunu gösterir. Anıtsal girişin kuzey bitişiğinde ve çift kanatlı kapının iki yanında, doğu-batı yönünde uzanan duvar kuzey yönünde 12 sıralı olarak yıkılmıştır. Bu duvar dikdörtgen traverten bloklardan kireç harç ile inşa edilmiş ve kuzeye bakan iç tarafı sıvanarak, üzerine freskler yapılmıştır. Bazı blokların ters düşmesiyle fresklerde kırmızı, sarı, siyah, yeşil, mavi, pembe, beyaz renklerle yapılmış şerit, düz ve dalgalı çizgilerden oluşan mermer taklidi panolar tespit edilmiştir (Resim 2). Bu alandaki kazı buluntuları göstermiştir ki kuzeye geçişi sağlayan bu giriş, M.S. 3.yy ortalarında yapılmış ve M.S. 3.yy sonu, 4.yy başında meydana gelen şiddetli bir depremle tamamen kuzey yönünde yıkılmıştır (Plan 3, Resim 3)⁸. Bu yıkılmanın arkasından kazı buluntularına göre, M.S. 4.yy'ın ilk çeyreği içinde daha önce yıkılan mermer blokların bir bölümü, kuzeye doğru toplanarak, cadde kenarında tekrar yapılar oluşturulmuş, ancak depremde yıkılan ve alta kalan traverten bloklar olduğu şekliyle bırakılarak, bunun üzerine yerleşme yapılmıştır. Kabartmalı mermer mimari bloklardan anlaşıldığı kadarıyla M.S. 3.yy'ın ortalarında yapılan mevcut anıtsal girişte, devşirme olarak M.S. 1.ve 2.yy'a ait mimari bloklar tamir edilerek, ya da işlevleri değiştirilerek tekrardan kullanılmıştır. Fakat kabartmaların yarım kalmasından, bu yapının yine de bitirilemediği anlaşılmaktadır. Kazı çalışmalarında bulunan ahşap hatıllar, demir çiviler, kiremit ve omurgalar, mekanın üzerinin beşik çatı şeklinde kapatıldığını göstermektedir (Resim 4).

İmparator Diocletianus'u (M.S. 284-305) onurlandıran Latince ithaf yazıtı, girişin doğu tarafında yıkıntılar içinde bulunmuştur⁹ (Resim 5).

⁸ Bu yıkılma, cadde kenarı olan güney yönde kemer, paye ve sütunlar yer aldığından, daha zayıf olan kuzey yöne doğru gerçekleşmiştir.

⁹ Mermer yazıt: 74x50x43 cm. alt ve 60x50x43 cm. üst kısma ait olan iki kırık parçanın birleştirilmesiyle tamamlanmış (yüksekliği 134cm.), üzerinde bazı küçük parçalar eksiktir. Yazıtlı dikdörtgen bloğun üç tarafı ince yonu olup, yazıtlı

[SA]NCTISSIM[O]	[Sa]nctissim[o]
ACPIISSIMOETSUPER	2 ac piissimo et super
OMNESRETROPRINCIPE	omnes retro principe[s]
[F]ORTISSIMOIMPERATOR[I]	4 [f]ortissimo Imperator[i]
[C]AESARIGĀIOVALERIO	[C]aesari Gaio Valerio
DIOCLETIANOP F	6 Diocletiano P(io) F(elici)
[IC]IOAVG	[Invic]to Aug(usto),
LVALENTINUS VE	8 L(ucius) Valentinus, v(ir) e(gregius),
PROCSCANN-DN	proc(urator), s(ummus) c(urator) ann(onae),
MAIESTATIQUEEORUM	d(evotus) n(umini)
	10 maiestatique eorum

Çevirisi: “Seçkin bir adam olan procurator, tarım ürünlerinin en üst curatoru (sorumlusu), tanrısal güce ve majestelerine sadakatle bağlı olan Lucius Valentinus, en kutsal ve aynı zamanda en dindar, ve daha önceki bütün imparatorlardan üstün olan, en güçlü İmparator Caesar Gaius Valerius Diocletianus Pius (dindar) Felix (şanlı) Invictus (yenilmez) Augustus’a (bunu) ithaf etti”¹⁰.

İmparator Diocletianus’un tam unvanı; İmparator Caesar Gaius Aurelius Valerius Diocletianus Pius Felix Invictus Augustus’tur. M.S. 285’te Germanicus Maximus, M.S. 289’da Sarmaticus Maximus, M.S. 295’de Persicus Maximus, M.S. 297’de Carpicus ve Britanicus Maximus, M.S. 298’de Adiabenicus ve Armenicus Maximus unvanları da eklenmiştir. Ayrıca Pater Patriae ve Proconsül unvanları da almıştır¹¹.

Yazıt, İmparator Diocletianus’un (M.S.284-305) yönetim yıllarında Laodikeia’da görevli Procurator Lucius Valentinus’un bir yapı ya da büstü İmparatora ithaf etmesini içerir. Eğer ithaf edilen bir

---

bölümün sol tarafındaki kenar ise kaba olarak bırakılmıştır. Bu da onun bir duvar ucuna ya da bir nişin sol kenarına yerleştirilmiş olduğunu göstermektedir. Eğer niş kenarına yerleştirilmişse, üzerinde bir Diocletianus büstü olabilir. Çünkü yükseklik heykel kaidesine göre fazladır. Altta yer alan 14x5 cm. ve 8 cm. derinliğindeki kaldırma deliğinden dolayı, ilk kullanımında taşıyıcı bir yapı elemanı işlevi görmüş olmalıdır. İkinci kez yapılan düzenleme ile üzerine yazıtın işlendiği anlaşılmaktadır. Üst kısım ise düz olarak bırakılmıştır. Olasılıkla yazıtlı blok deprem sonrasında Erken Bizans Dönemi’nde duvar malzemesi olarak üçüncü kez kullanılmıştır.

¹⁰ Yazıtı okuyan ve yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. M. Ç. ŞAHİN’e çok teşekkür ederiz.

¹¹ C. Scarre, Chronicle Of The Roman Emperors, 1999, 196-197.

yapı ise bu, anıtsal girişin (propylon) O Dönemdeki yeniden bir düzenlenmesi, ya da girişin doğu bitişiğinde yer alan ve henüz işlevini bilmediğimiz önemli bir yapı olabilir.

Laodikeia'da bulunan ve M.S. 1.yy.'a tarihlenen bir yazıtta, geniş yetkilere sahip İmparatorluk Procuratoru (P. Aelius) Macrianus'un köle yapma ya da azat etme görevlerini düzenlediği görülmektedir¹². Ayrıca Roma Döneminde Seitones adı verilen ve yüksek bir memurluğu temsil eden kişi, ekilebilir tarım arazileri az, buna karşılık kalabalık bir nüfusa sahip olan kentin, tüm gıda stoku yapılmasından ve dağıtılmasından sorumlu kişiydi¹³.

Yazıt, İmparator Diocletianus'un reformları çerçevesinde, Procurator Lucius Valentinus'un kentte hem gıda stoklarını sağlama ve dağıtma, hem de köle ve azat etme gibi geniş yetkilere sahip bir kişi olarak görev yaptığını gösterir. Procurator Lucius Valentinus merkezi idarenin atadığı üst düzey bir memurdur. Bu da kentte Geç Roma Dönemi'nde bile hala merkezi idarenin eyaletlerdeki hakimiyetinin devam ettiğini ve idari mekanizmanın genişleyen bir ağ gibi çok iyi işlediğini kanıtlamaktadır. Çünkü batı, doğu ve güneyi birbirine bağlayan kavşak noktasında yer alan antik kentte, bu tür düzenlemeleri yapan görevlilerin olması, sistemin sürekliliği açısından önemliydi.

Laodikeia antik kentinde, Sütunlu Ana Caddenin kuzey kaldırım kenarında yer alan duvar yıkıntıları, antik dönemde meydana gelen, şiddetli bir depremin izlerini taşımaktadır. Bu alan doğu-batı yönünde 24 m., kuzey-güney yönünde 8 m. açılmıştır. Üzeri sıvalı olan ve kuzey yöne doğru yıkılan blokların merdiven önünde kalan bölümünde bir sondaj kazısı yapılmıştır (Plan 3, Resim 3). Sondaj sonunda duvar yıkıntısı altında, İmparator Caracalla (M.S. 211-217)¹⁴, İmparator Gallienus (M.S.260-268)¹⁵ ve İmparator Diocletianus (M.S. 284-305)¹⁶ sikkeleri bulunmuştur. Yıkıntı duvarların üzerinde ise

¹² W.M. Ramsay 1895: 71, 74, yazıt no:5.

¹³ W.M. Ramsay, 1895: 70.

¹⁴ Ö.y: AVT.K.M AVP.ANTΩNEINOY İmparator Caracalla'nın büstü sağa. A.y: Silik okunamıyor.

¹⁵ Ö.y: GALLIENVVS AVC, ışın taçlı, giyimli imparatorun başı sağa. A.y: DIANA CONS AVG. Başını geriye doğru çevirmiş geyik sola. Çap:20mm., bronz.

¹⁶ Ö.y: IMP CC VAL D[IOCLETIA]NVS PF AVC. İmparatorun ışın taçlı, giyimli büstü sağa. A.y: CONCORD[IA MILIT]VM. İmparator solda askeri kıyafetli, karşısındaki asa taşıyan Iuppiter'den küre üstünde Viktoria alıyor, her ikisi de ayakta. Çap: 21mm., bronz.

İmparator Constantinus I (M.S. 306-337)¹⁷, İmparator Constantinus II (M.S. 337-361)¹⁸, İmparator Theodosius I (M.S. 378-395)¹⁹, İmparator Arcadius (M.S. 395-408)²⁰, İmparator Honorius (M.S. 395-423)²¹, İmparator Zeno (M.S. 474-491)²², İmparator Anastasius (M.S. 491-518) (Resim 6)²³ ve İmparator Justinianus I (M.S. 527-565)²⁴ sikkeleri bulunmuştur.

Anıtsal giriş kapısının son düzenlenmesinde yapılmış olan mimari bezemeler (Korinth başlıkları, frizler vb.), Geç Severuslar Dönemi özelliği taşımaktadır²⁵. Yıkıntı altında çıkan sikkeler M.S. 3.yy. ilk çeyreğinden, M.S. 3.yy. sonlarına kadar kronoloji vermektedir. En geç tarihli olan buluntu, İmparator Diocletianus sikkesi M.S. 295-296 baskısıdır. Yıkıntı üzerinde ele geçen sikkeler ise, M.S. 4. yy. başından itibaren M.S. 6. yy'ın üçüncü çeyreğine kadar kesintisiz kronoloji vermektedir. Bu da yapının M.S. 3. yy. sonu, M.S. 4. yy. başında meydana gelmiş olduğu anlaşılan şiddetli bir

¹⁷ **Ö.y:** CONSTANTINVS MAX AVC. İmparatorun diademli, giyimli ve zırlı büstü sağa. **A.y:** GLOR[IA] EXERCITVS. Bir ellerinde mızrak, diğer ellerinde kalkan tutan miğferli iki asker karşılıklı ayakta, aralarında iki standart. Çap: 17mm., bronz.

¹⁸ **Ö.y:** DN CONSTANTINVS PF AVC. İmparatorun diademli ve zırlı büstü sağa. **A.y:** [SPES] REIPVBLICE. Virtus, miğferli, ayakta, sola. Sağ elinde küre, sol elinde mızrak tutuyor. Çap: 15mm., bronz.

¹⁹ **Ö.y:** DN THEODOSIVS PF AVC. İmparatorun diademli ve giyimli büstü sağa. **A.y:** GLORIA ROMANORVM. Sağ elinde standart tutan figür ayakta, sağa. Çap: 18mm., bronz.

²⁰ **Ö.y:** DN ARCADIVS PF AVC. İmparatorun inci diademli ve paludamentumlu başı, sağa. **A.y:** VIRTVS EXERCITI. Bir elinde mızrak, diğer elini yere dayalı kalkanı üzerine yaslamış olan İmparator ayakta cepheden, baş sağa. Sağda Viktoria sağ eliyle İmparatorun başına çelenk koyuyor, sol elinde palmiye dalı. Çap: 19mm., bronz.

²¹ **Ö.y:** DN HONORIVS PF AVC. İmparatorun inci diademli ve giyimli büstü, sağa. **A.y:** VIRTVS EXERCITI. Bir elinde mızrak, diğer elini yere dayalı kalkanı üzerine yaslamış olan İmparator ayakta cepheden, baş sağa. Sağda Viktoria sağ eliyle İmparatorun başına çelenk koyuyor, sol elinde palmiye dalı. Çap: 18mm., bronz.

²² **Ö.y:** [DN ZENO PERP AVC]. İmparatorun inci diademli büstü, sağa. **A.y:** [VICTORIA AVGU]SORVII. Sağ elinde çelenk, sol elinde haçlı küre tutan Viktoria. sağa. Kesimde: CONS. Çap: 14mm., bronz.

²³ **Ö.y:** DNANASTA SIVSPVVC. İmparatorun büstü ¾ sağa, miğferli, miğferin önünde haç bezeme, tunik ve zırh giyimli. Sağ elinde mızrak tutuyor. Sol omuzda süvari bezemeli kalkan. **A.y:** VICTORI AAVCCC. Viktoria sola, sağ elinde uzun haç tutuyor, sağ boşlukta yıldız. Kesimde: CONOB. Çap: 20mm, altın.

²⁴ **Ö.y:** DN IVSTINI ANVSPPAVC, İmparatorun giyimli büstü cepheden. **A.y:** Ortada M, solda A-N-N-O. Yukarıda haç, sağda tarih X-V-II, altta darphane €, kesimde: CON. Çap: 35mm., bronz.

²⁵ Mimari yapı ve bezemelerle ilgili olarak yaygın çalışması devam etmektedir.

depremlerle yıkıldığını göstermektedir. Anıtsal giriş kapısı paye bloklarında görülen kalın demir ve kurşun kenetler, bölgenin sürekli depremlere maruz kaldığını çok iyi bilen mimarlarca, sağlamlığı daha da arttırmak için yerleştirilmiştir (Resim 7). Buna rağmen yapı, M.S. 3.yy. sonunda meydana gelen yıkıcı depreme dayanamamıştır²⁶.

Lykos (Çürüksu)Vadisi olarak adlandırılan Denizli Ovası, birinci derece deprem kuşağında olması nedeniyle, tarihin her döneminde yıkıcı depremlere maruz kalmıştır. Bu nedenle antik dönemde yıkılan kentler sürekli imar edilmiştir. Antik tarihçi Herodotos ve antik coğrafyacı Strabon, bölgede sürekli meydana gelen depremlerin nedenlerini kendi düşüncelerine göre şöyle açıklamışlardır:

Herodotos (VII.30) “...*Xerkses Frigya kenti Anava (Çardak) ve tuz çıkarılan bir gölün yanından geçti. Büyük bir Frigya kenti olan Kolossai'ye geldi. Lykos ırmağının bir yarıktan akıp kaybolduğu yer burasıdır...*” diyerek bölgedeki yer altı boşluklarına dikkati çekmiştir.

Bölgeyi gezen ve kendi gözlemlerini aktaran Strabon (XII.8.16-17) “...*Kolossai'nin üst kısmında Kadmos (Honaz) dağı bulunur ve orada Lykos nehri ile dağın ismini taşıyan bir nehir akar. Fakat Lykos birçok yerde yeraltından akar ve sonra yüzeye çıkınca diğer nehirlerle birleşir. Bu husus ülkenin depremlere neden olan boşluklarla dolu olduğunu gösterir. Bu nedenle Laodikeia ve komşu ülke Karura kadar hiçbir ülke depremlere böylesine hedef olamaz... Menderes dolaylarındaki bütün toprakların depremlerin etkisi altında olduğunu ve iç kısımlara kadar hem ateş, hem de su tarafından oyulduğunu, bu nedenle ovalarda başlayan bu durumun, Kharonionlar (yeraltı dünyası) ülkesine kadar uzandığını söyleyebilirim. Bundan Hierapolis'deki, Nysa (Sultanhisar) yöresindeki Akharaka'da ve Magnesia ile Myus (Avşar Kalesi) yakınındaki Kharonionları kastediyorum. Gerçekten, toprak gevşek ve kolay ufalanabilen cinstendi, aynı zamanda tuzlarla dolu olup, kolay yanabilirdi ve belki de bu nedenlerden nehrin akıntısı, sık sık yönünü değiştirdiğinden Menderes kıvrılarak akmaktadır...*” şeklinde açıklama yapmıştır. Görüldüğü gibi Strabon bölgede meydana gelen depremlerin nedenini, Lykos Nehri ve onun yeraltında meydana getirdiği boşluklara dayandırmıştır.

²⁶ Antik dönemde Lykos Vadisi kentlerinde yer alan mimari yapılarda, diğer bölgelerdekilere göre, daha fazla ve daha kalın kenetler kullanılmış olduğu gözlemlenmektedir.

Laodikeia antik kenti, M.Ö. 27 yılında İmparator Augustus (M.Ö. 27-M.S.14) zamanında²⁷, M.S. 47 yılında İmparator Claudius (M.S. 41-54) zamanında²⁸, M.S. 60 yılı İmparator Neron (M.S. 54-68) zamanında²⁹, İmparator Antoninus Pius (M.S. 138-161) zamanında³⁰, M.S. 3. yüzyılda³¹, Bizans Döneminde M.S. 494 yılında³² ve daha sonraki yüzyıllarda sürekli yıkıcı depremlere maruz kalmıştır. Ayrıca aynı vadi içinde yer alan Hierapolis'te M.S. 4.yy'ın ikinci yarısında³³, M.S. 6. yüzyılda³⁴ ve M.S. Erken 7. yüzyılda (İmparator Phokas Dönemi M.S. 602-610)³⁵ meydana gelen yıkıcı depremler, kazı bulgularıyla tespit edilmiştir. Bu depremler de şüphesiz Laodikeia'yı aynı düzeyde etkilemiş olmalıdır.

²⁷ D. Magie, 1950: 987, (no.23); H. Malay, "Miletos ve Civarındaki İki Büyük Deprem", Milet Müzesi Yıllığı 4. 2000, 37; E. Guidoboni, Catalogue of Ancient Earthquakes in the Mediterranean Area up to The 10th Century, (1994), 174-177.

²⁸ E. Guidoboni, 1994: 188-190; Malay, 2000: 39; T. Ritti, Fonti Letterarie Ed Epigrafiche, Hierapolis Scavi E Ricerche I, 1985, 27. Ayrıca depremle ilgili antik kaynaklar listesine bakınız, a.g.c, 23-26.

²⁹ M.S. 60 yılı depreminde Lykos Vadisi kentleri (Laodikeia, Hierapolis, Kolossai, Tripolis) tamamen yıkılmış ve tekrar imar edilmiştir. D. Magie, 1950: 987, (no.23), 1421, (no.73); E. Guidoboni, 1994: 194-195; W. M. Ramsay, 1895: 38; J. Gagniers, 1969: 4; G. E. Bean, 1987: 295; V. Sevin, 2001: 203; D. Ronchetta, "La Città", Hierapolis Di Frigia 1957-1987, 1987, 31-34; D. B. Ferrero, "Hierapolis", Aslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme, Scavi Archeologici Italiani in Turchia, 1993, 110, 128, 145; D. Bernardi, "La Regina Delle Nimfe Hierapolis di Frigia (Nymphe'ler Kraliçesi Frigya Hierapolis'i)", Turchia Antica (Antik Türkiye), 1998, 44-46, 52.

³⁰ C. Humann vd., 1898: 25-26.

³¹ E. Guidoboni, 1994: 239; T. Ritti, 1985: 26; C. Humann vd., 1898: 23-24.

³² E. Guidoboni, 1994: 306; W. M. Ramsay, 1895: 38; J. Gagniers, 1969: 11; D. Magie, 1950: 987, (no.23); V. Sevin, 2001: 204; G. E. Bean, 1987: 296; K. Belke-N. Mersich, 1990: 324. M.S. 494 yılı depreminde Lykos Vadisi kentleri (Laodikeia, Hierapolis, Kolossai, Tripolis) tamamen yıkılmış ve bir daha eski güçlerine ulaşamamışlardır.

³³ E. Guidoboni, 1994: 254-255. Tüm Batı Anadolu'yu etkileyen bu depremin İmparator Valens (M.S. 364-378) zamanında olduğu, Efes antik kentinde bulunan bir yazıtla tespit edilmiştir (bkz Efes Rehberi, 2000, 124-125). Yazıt, Prokonsül Eutropius'a M.S. 371 yılında İmparatorlukça gönderilen paraların, depreme zarar gören Anadolu kentleri arasında paylaşılmasını içermektedir. Olasılıkla İmparator Valens'in M.S. 370' teki Laodikeia ziyareti, depremle ilgili olarak gönderilen yardımların yerinde incelenmesi ve tespit amaçlıdır.

³⁴ E. Guidoboni, 1994: 350; D. B. Ferrero (F. D'Andria), "1993 yılında Frigya Hierapolisinde Kazılar ve Restorasyonlar", XV. Kazı Sonuçları Toplantısı II, (1994), 343.

³⁵ E. Guidoboni, 1994: 349-351; D. B. Ferrero, "Excavations and Restorations in Hierapolis During 1995", XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı II, (1997), 87; F. D'Andria, "Hierapolis Antik Kenti 2000 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", 23. Kazı Sonuçları Toplantısı I, (2002), 100-101.

2002 yılı Laodikeia Sütunlu Ana Cadde kazıları sonunda ortaya çıkarılan propylon buluntuları, M.S. 3. yy. sonunda (M.S. 297-305) antik kentte meydana gelmiş olan bir diğer yıkıcı depremin varlığını kanıtlamıştır. Ayrıca Geç Roma Dönemi'nde kentte merkezi yönetimce atanan ve üst düzey Roma vatandaşı bir memur olan, aynı zamanda geniş yetkilere sahip, Procurator Lucius Valentinus'un İmparator Diocletianus (M.S.284-305) zamanında görev yaptığı ve bir yapı ya da büstü İmparatora sunduğu, epigrafik buluntularla tespit edilmiştir.

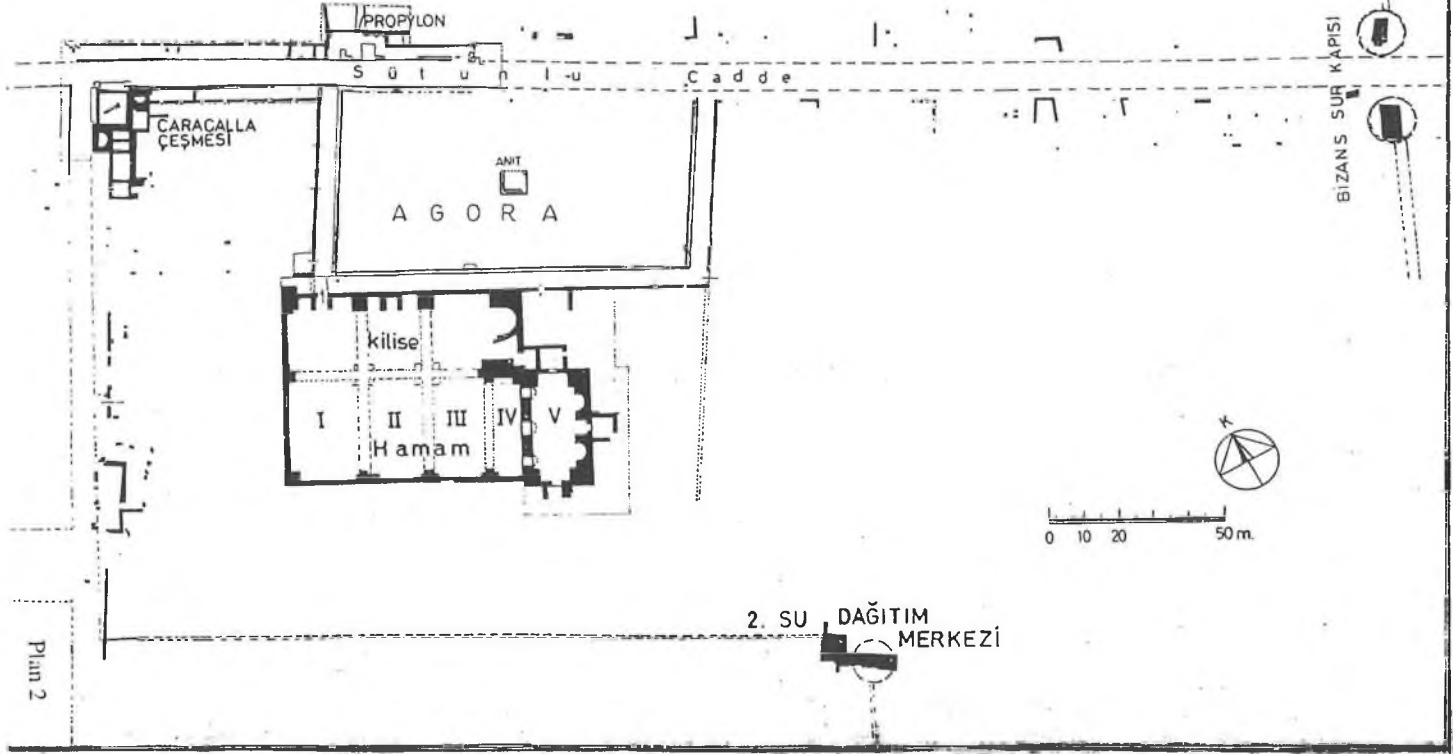

LAODİKEİA KENT PLANI

(G. Traversari, 2000, Tav. XXII'den)

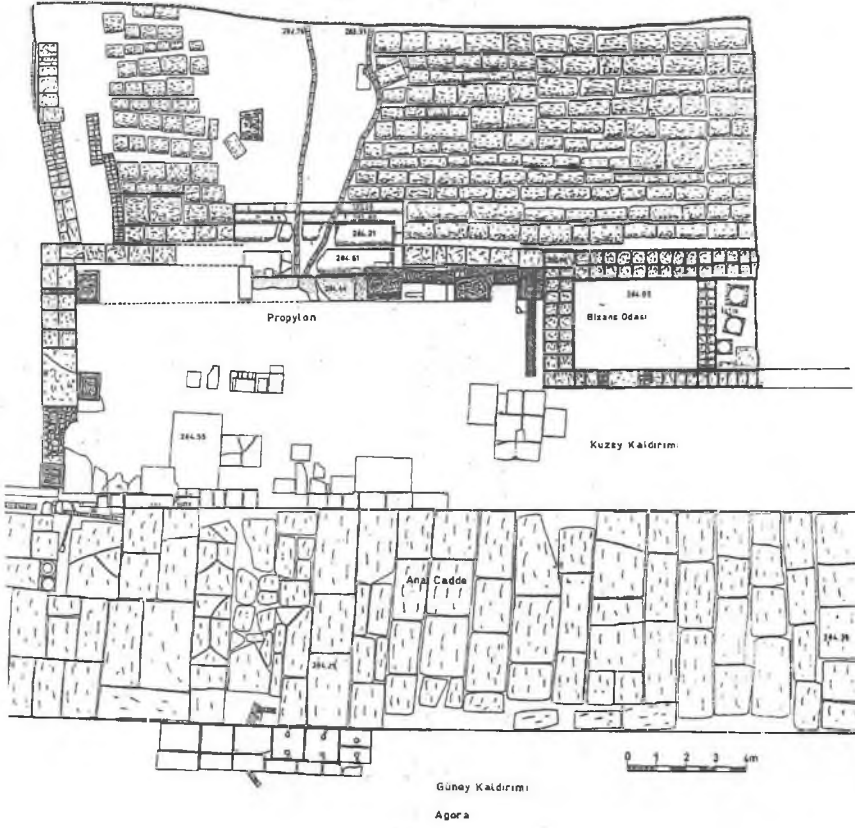
Plan 1

DENİZLİ - MERKEZ: LAODIKEIA-2002
METROPOL HAMAMI, KİLİSESİ, AGORA VE SÜTUNLU CADDE

LAODİKEİA'DA TESPİT EDİLEN BİR DEPREM VE DIOCLETIANUS'A...159

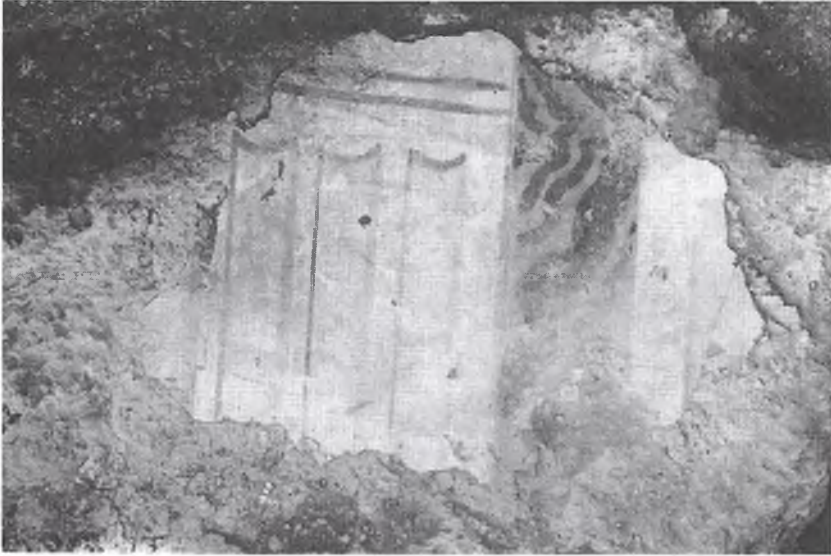
2002- LAODİKEİA KAZISI
SÜTUNLU ANA CADDE-PROPYLON

Plan 3

Resim 1

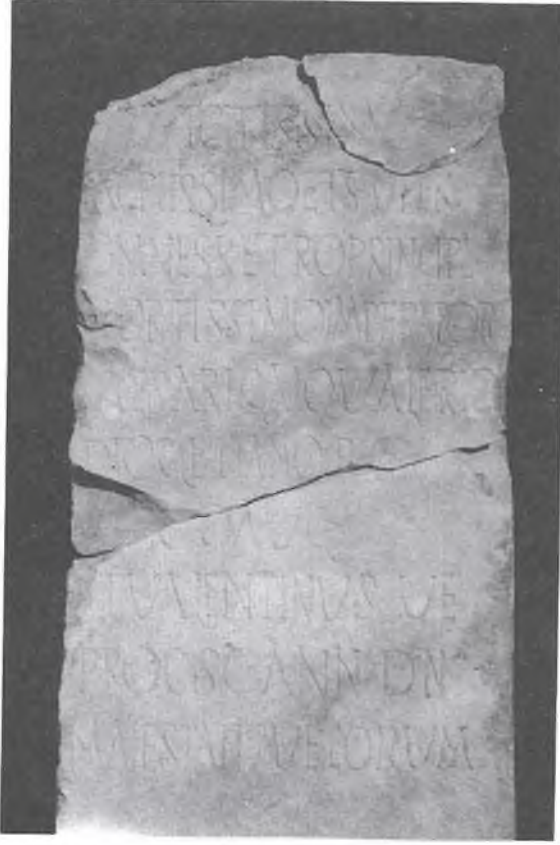
Resim 2

Resim 3

Resim 4

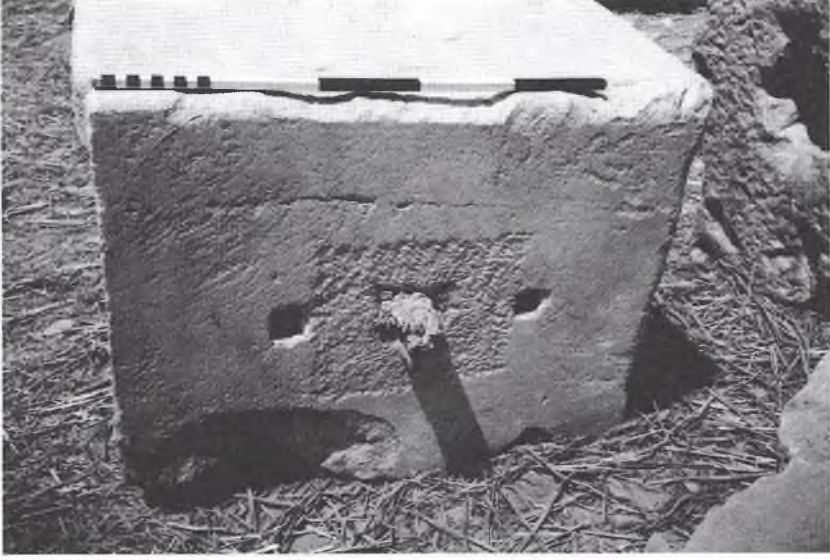

Resim 5

Resim 6

Resim 7